

Muştu

Müslüman Arnavutluk'un Haftalık Bülteni

www.muslumanarnavutluk.com

14 Agustus 2008 Cuma - Sayı:16

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Müslüman Arnavutluk'un haftalık bülteni Muştu'nun onaltıncı sayısı ile merhaba ediyoruz.

Bültenimize Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun Arnavutlukta büyükelçi olarak görev yaptığı 1934-1935 yıllarına ilişkin anılarının birinci bölümü ile başlıyoruz. Karaosmanoğlu diplomat gözüyle gördüğü Arnavutluk'u edebi bir dille aktarıyor bizlere.

Bu hafta yayıma başladığımız bir diğer yazı ise Hasine Şen tarafından hazırlanan ve Cogito Güz 2003 sayısında yayımlanan "Balkanlar Metaforların Çarpıştığı Bir Savaş Alanı" isimli çalışma.

Jaup İmer Pashaj tarafından çeşitli not ve tezlerden derlenen 'Kosova'daki Osmanlı Eserleri' konulu çalışma ikinci bölümü ile devam ediyor.

Çameria bölümünde bu hafta Çameria mezalimini özetleyen bir yazıya yer veriyoruz.

Bültenimiz yine maziden bir fotoğraf ile son buluyor.

Hepinize hayırlar dilerken gerek bülten çalışmamıza ve gerekse www.muslumanarnavutluk.com sitesine yönelik müspet – menfi görüşlerinizi mustu@muslumanarnavutluk.com elektronik posta adresine gönderebileceğinizi hatırlatmak istiyoruz.

Selam ile...

ARNAVUTLUK ANILARIM (1934-1935)

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Arnavutluk yolunu boylarken yüreğim öylesine üzgündü ki, kendimi tutamayıp eski bir Fizan sürgününün torunu olan karıma: «Vaktiyle Fizan vardı, şimdi de Tiran..» diye mırıldanmışım iklimce biri birine o kadar zıt ve biri birinden o kadar uzak bu iki yerin adı arasında bulduğum münasebet yalnız kafiye bakımından değildi. Osmanlı ülkesinin o Afrika "beldesiyle bu Avrupa kasabası, ilk gençlik çağımızda bize aynı ürküntüyü veren memleket parçalarındandı. Nitekim, Yemenle Dersim kelimeleri de biri birilerine ne kafiye, ne seci düşmedikleri halde gene hayalimizde böyle bir korkunç benzerlikle eşitleşirdi. Bir yandan tabiatın cevirlere, öbür yandan halkın

isyanları ve bunun neticesi olan sosyal huzursuzluklar, İmparatorluk Türklerinin gözünde, buraları, yaşanılmaz, oturulmaz ve gidince dönülmez birer gurbet diyarına çevirmişti. Hele, Arnavutluk denilince akla gelen ihtimâl, daha ilk adımda, ya arkadan bir hançer saplanmasıyla, ya enseden bir kurşun vurmasıyla düşüp ölmekten başka bir şey değildi. Balkan harbinde bütün ordumuz oralarda böylelikle erimiş, gitmişti ve bu ordunun kumandanı Rıza Paşa davet edildiği bir Arnavut beyinin konağında geceleyin böylece boğazlanmıştı.

Hasan Rıza Paşa bugün İşkodra'da yapılan bir anıt ile yad edilmektedir.

İşin en garibi şu ki, ben, birkaç gün sonra Kral Zog'a itimadnamemi, işte, şimdi saray haline çevrilmiş olan Meli konakta verecektim. Dahası var; Kral Zog, resimlerindeki bütün o çelebi görünüşlerine rağmen, Türk ordusu Kumandanı Rıza Paşayı öldüreni öldürtüp yerine geçen adammış ve söylendiğine göre, elçileri kabul ettiği salonun masasının üstünden kocaman bir "Parabellum"u hiç eksik etmezmiş. Gerçi, ben de, bu sefere çıkarken ihtiyatlı davranmış, otomatik bir polis tabancasını el çantama koymuş bulunuyordum. Vapurumuz Arnavutluk kıyılarına yaklaşırken, bunu, ceplerimden birine yerleştirebilmek için de hayli uğraşmıştım.

Meğer, ne boş kuruntulara düşmüşüm. Meğer, ne boşuna zahmetler çekmişim. İşte, Draç, pırıl pırıl beyaz kumsalı narın ve yeşil tepecikleriyle serin bir sonbahar sabahının tatlı aydınlığına bürülü, önümde serilmiş duruyor, işte yanaştığımız

iskeleden birtakım dost ve tanıdık çehreler bana doğru uzanmış, gülümsüyor... Sanki, ben, çocukluğumda veya gençliğimde bulunduğum bir yere, uzun bir ayrılıktan sonra, dönmüşüm gibi bir şeyler duyuyorum ta içerimde.

Beni karşılamaya gelenlerde de böyle bir hâl vardı sanırım Evet durun bakayım: Şu, bizim elçilik binasının sahibi olduğu söylenen Doktor Kemal Bey, on - on beş yıl evvel, Haydarpaşa'da, bir Rum karısının evinde, Ahmet Haşim'le pansiyon arkadaşlığı eden genç tıbbiye talebesi değil mi? Ya şu, kendini bana, Nebil Çıka diye hatırlatan uzun boylu, yakışıklı adam, bir vakitler, mektep arkadaşım Baha Tevfik'e edebiyatçılık çömezliği eden ve İstanbul'un bazı dergilerinde kısacık "mensur şiirlerin altında imzası görülen Ahmet Nebil'den başka kim olabilir? Hele, bir Anadolu delikanlısı gibi çekingen ve sıkılgan şu Arnavut mebusunun kalınlaşmış cüssesi altından, ne kadar eskiden beri ve kaç kereler benimle ahbaplık etmiş İşkodralı Fazıl Beyi bulup çıkarmak ne mümkün? Bizim, elçilik kâtibi Tevfik Türker'i Millî Mücadele devirlerinden beri tanıyordum. Bunlar arasında ilk defa gördüğüm yalnız iki kişi vardı birisi protokol şefi imiş, öbürü de Tiran'da yerleşmiş bir Türk tüccarı... Bu sonuncu, sanki kırk yıllık adamımmış gibi benim çantalarım, bavullarımla meşgul oluyor, onları hamallara taşıtıp arabalara yerleştiriyor. İkide birde, dönüp benden bir emrim olup olmadığını soruyordu. Protokol şefi, şapkası elinde saygıyla yanıbaşında yürüyordu. Tam bu sırada, elçilik kâtibi Tevfik Bey, bana yaklaşıp kulağıma fısıldamıştı; "Beyefendi, Kral Hazretleri, iki gün evvel annesini kaybetti, yanınızdakine bu husustaki teessürünüzü ifade eder birkaç söz söylerseniz pek iyi olur." Benim, bu ölümden haberim bile yoktu. Hemen hüznü bir yüz takınıp: "Ne yazık ki" dedim "bu güzel memlekete ayak basarken kâfi derecede sevinemiyorum. Majeste Kralın uğradığı felâketten çok üzgünüm."

Bu sözlerim Arnavut dostlarımızla aramızdaki samimiliği büsbütün arttırdı sanırım. Öyle ki, arabalarımıza binip Tiran yoluna revan olduğumuz zaman, adetâ, kır gezintisine çıkmış bir aile halinde idik. Ne hoştu, Draç'la Tiran arasındaki bu yol... tıpkı bizim Ege illeri yollarına benziyordu. Hafif inişler yokuşlar, serin derecikler, sağlı sollu küme küme korular, beyaz badanalı evleriyle küçük küçük köyler bana hep çocukluğumun geçtiği o yerleri hatırlatıyordu. Elimi otomobilin penceresinden uzatıp her yanı okşayışım geliyordu. Hele, bazı köylerin yakınından geçerken bize gülümseyerek bakan beyaz donlu çocukların yuvarlak, kumral kafaları, pos bıyıklı ihtiyar çobanların keçi sürüleri arasından seğirtip yol kenarında selâma duruşları, beni, büsbütün içlendiriyordu. ne kadar da temiz, düzgün ve "millî" idi bunların üstü başı... bir tane yalın ayaklısına, yakası paçası yırtığına rast gelmedikti taa Tiran'a varıncaya dek...

Tiran- modernize olmağa çabalayan bir Batı Anadolu kasabası. Fakat, bizim elçilik binası bunun başucunda bir Venedik sarayının "maketi" gibi duruyor. Çoktandır bu kadar geniş ve rahat bir konakta oturmamıştım. Ankara'da bıraktığım dört beş odalı, derme çatma kira evinden sonra burası bana bir şatodan farksız görünmüştü. Hele benden evvelki elçi Ruşen Eşref Beyin, ince artist zevkiyle döşetip dayattığı salonların, yemek, yazı ve yatak odalarının perdelerine, koltuklarına, kanepelerine, masalarına bakmakla doyum olmuyordu. Bu odaların birinden çıkıp öbürüne giriyor, bu eşyanın birinden kalkıp öbürüne oturuyorduk. Karımla benim, sanki, yeni evlenmiş gibi bir hâlimiz vardı. Neden olmasın? Buranın bir düğün evinden hiç farkı yoktu ki... Herkesin dikkati, saygısı, alâka ve ihtimamı hep ikimiz üstünde toplanmıştı. Resimlerimiz alınıyor, intibalarımız soruluyor; bizi karşılamağa gelenler, hangi şarap mahzeninden çıktığını bilmediğim şampanya kadehlerini «Şerefinize, hoş geldiniz" diyerek havaya kaldırıyor. Genç

bir uşak, önümüzde yerlere kadar eğiliyor ve Atina'dan beraberimizde getirdiğimiz bir Viyanalı "Femme de chambre" etrafımızda "Ekselans, Ekselans" diye fırıl fırıl dönüyor. Meğer, elçiliğin safası, şatafatı yalnız bundan ibaret değilmiş. Meğer, ben, gerçek ikbale asıl, "itimadname"mi hükümdara takdimden sonra erecekmişim. Bu da o kadar kolay olmadı. Zira, saray Kral Zog'un annesi öldü diye uzun bir yas devresine girmişti. Kırk gün sürmesi lâzım gelen bu yas müddeti, Kral tarafından -sözde Türk elçisinin hatırı için- yarıya indirilmiş olmasına ve benim bir Venedik sarayında oturmama rağmen o yirmi günlük bekleme devri de bana epeyce uzun ve can sıkıcı geldi.

Protokol kaideleri şunu icabettiriyormuş ki, ben, bu devre esnasında kimseyle temasa gelememişim. Resmî vazifelerime el süremezmişim ve memleketimi, ben, Elçi Hazretleri değil fakat, "maslahatgüzar" sıfatını taşımakta devam eden kâtibimiz temsil edermiş. Bunun içindir ki çekirdekten yetişme Hariciyeli Tevfık Bey, bana, henüz ne evrakı ne kasa anahtarlarını -gerçi içinde hiçbir şey yoktu ya- teslimelüzum görmüş, ne de herhangi bir işe karışmama meydan veriyordu. Bu, tam manâsıyla Araf'ta gibi bir durumdu. Daha doğrusu, elçilik denilen bu konakta bir nev' içgüveysi hayatı sürüyordum. En âlâ yemekler önüme konuyor, en itinalı yataklar altıma seriliyor; araba kapıda emrime âmâde duruyordu, fakat, ben, bunların hiçbirinin sahibi değildim. Böylece, karımla beraber, yirmi gün bu kocaman evin içinde, bir otelde iki turist gibi yaşadık.

Her sabah, öğleye doğru, yan ucunda küçücük bir Türk bayrağı çırpınan yepyeni, pırl pırl bir Buick otomobiline atlayarak dere tepe, uzun gezintilere çıkıyorduk. Yolumuz üstünde rast geldiğimiz ve ne kimin olduğunu, ne de adlarını bildiğimiz bazı mandıralara, izbelere, köylere uğruyor; hoşumuza giden bazı kır kahvelerinin çardağı altında oturuyor; bize yanaşan yerlilerle sohbet etmeğe

çalışıyorduk. Bunlar arasında tek tük Türkçe konuşanlar vardı. Fakat, hemen hepsi, yedisinden yetmişine kadar hemen hepsi, bize karşı öyle bir yakınlık ve samimilik göstermekte idiler ki, bunlarla Türkçe konuşmaksızın dahi anlaşmak, ahbablık etmek mümkündü.

Çok defa, aramızda göz yaşartıcı dostluk sahneleri bile oluyordu. Bir gün Elbasan civarında ihtiyar köylülerden biri ağır ağır arabamıza yanaşmış ve ay yıldızlı kırmızı bayrağı "Osmanlı, Osmanlı!" deyip alınına, yüzüne, gözlerine sürerek öpmüştü. Başka bir gün, gene yaşlı bir çoban bizi uzun uzun, tatlı tatlı -âdeta hasretle- seyrettikten sonra şoförümüze dönüp: "Bu, İstanbul'dan Tiran'a yeni gelen Paşa mı?" diye sormuştu. Öyle fukara çocuklara rastlıyorduk ki bize demet demet kır çiçekleri hediye ediyorlar ve kendilerine para vermek istediğimiz zaman mahcup mahcup reddederek çekiliyorlardı.

Bu güzel bir memleket ve bu, asil bir millettir. Acaba, bize uzaktan niçin o kadar kötü görünmüşlerdi? Ve hâlâ bütün dünyaya öyle görünüyorlardı? Resmî Arnavutluk'u ve bunun dayandığı «yüksek sınıf»ı tanıdığım vakit bu soruların cevabını verebilecektim. Zira, hemen zira hemen görecektim ki, resmî Arnavutluk'un bütün kadrosunu "Yıldız Sarayı'nın" silahşorları yahut onlara benzer kimseler teşkil etmekte, yüksek harman savuran Rumeli eşrafı dediğimiz aileler içinden çıkıp gelmektedir. Bunlara, bir de, eski Bâb-ı Âli memurlarını katarsanız tam bir Osmanlı Devleti'nin bütün o köhne ve çirkin mimarisi yeniden meydana çıkmış olur.

Öyle ya, Avrupa'nın burnu dibinde kurulan bu genç krallık, iç idareyi keyfiliğe, zorbalığa; dış politikayı ecnebi köleliğine bağlayan bir hükümet sistemini, Yıldız Sarayı ile Bâb-ı Âli'den başka nereden bulup çıkarabilirdi? Üstünde hüküm sürdüğü halkın fukara çocukları kendilerine can ve gönülden yapılmak istenen ihsanı ellerinin tersiyle iterken bu devlet, bir avucunu doğu komşusuna, öbür avucunu batı komşusuna açarak durmadan para dilenmek zilletini kimden öğrenmişti?

Evet; milletin tortusu, bir vakitler bizde olduğu gibi, burada da suyun yüzüne çıkmış bulunuyordu. Asıl cevher, yurdun hâlis evlâtları, o, yürekleri, beyaz mintanları kadar lekesiz köylüler; o, elleri, yüzleri tertemiz altın başlı çocuklar, gene bir vakitler bizde olduğu gibi, bu bulanık köpüğün altında görülmez hâle girmişti.

Ne iyi oldu da, Kral Zog'un huzuruna çıkmazdan ve hükümet erkânıyla temasa gelmezden önce bunları tanımak ve sevmek fırsatını buldum. Yoksa, Arnavutluk hakkındaki duygularım, oldukça ters bir yana doğru yönelecekti. Buna rağmen, hemen söylemek isterim ki, Tiran'da sekiz aya varan elçiliğim esnasında, kraldan başlayarak bütün hükümet adamları tanımak fırsatını bulduğum beyzadeler tarafından yalnız nezaket ve ikram görmüşümdür. Hele istibdat devrinin son Sadrazamı Avlonyalı Ferit Paşa ailesi, gerek kardeşi Süreyya Beyle¹ eski aşinalığım, gerekse küçük oğlu zavallı Riyaz'la sıkı arkadaşlık münasebetlerim yüzünden bana Türkiye'deki herhangi bir dost ocağı kadar sıcak gelmeğe başlamıştı.

Kral Zog, beni, bir türedi hükümdar sarayına mahsus, özentili gösterişlerden pek uzak bir sadelikle kabul etti. Gerçi, bana selâma duran bir bölük mavi kostümlü, beyaz tozluklu erleriyle benim üstümde bir operet sahnesi tesiri yapmış ve mabeyncinin, beklediğim salonun kapı eşiğinde Le Roi diye seslenmesi üzerine yerimden fırlayıp takma bir "vakar" ile Ahmet Zog'un bulunduğu odaya doğru ilerleyişim bana, bu operette "bizzat" rol almış olmak hissini vermişse de o odadaki zatın ben; ayakta, en halis bir İstanbul Türkçe'siyle: "Buyurun, Yakup Kadri Beyefendi," diye karşılayışı her şeyi gerçeğe döndürmüştü.

Meğer, Kral Hazretleri, benim okurlarımdan imiş. Bunu bana, sonradan, maiyetindekiler söylediler. "Hele Nur Baba'nıza bayılır" dediler. Ne kadar olsa, serde sanatkâr "nahveti" var. Ahmet Zog'u,

¹ Riyaz., Arnavutluk'ta ilk komünistlik hareketleri sırasında kurşuna dizilmek suretiyle öldürülmüştür.

ilk temasından beri pek şirin buluşumun sebebini de belki bunda aramak lâzım gelecektir. İtalyan istilası felâketine uğradığı vakit, gene belki bundan dolayı içim sızlamıştı. Şimdi, hâlâ, uzaktan uzağa, onun başına gelenleri yürekten bir ilgiyle takib eder dururum. Gerçi, Zog'un, bütün Doğulu hükümdarlar gibi birçok kusurları vardı. Devlet başına, çapraşık ve belki de kanlı bir yoldan geldiğine ve yerinde tutunabilmek için, hemen Abdülhamidvari bir muhafaza sistemi kurduğuna hükmedilebilirdi. Mala, paraya çok düşkün olduğu da şüphesizdi. Fakat Zog her şeye rağmen, memleketinin ölçülerine göre bir "nizam" adamı idi. Arnavutluk'un istiklâlinden beri sürüp giden anarşi devrini kapatmış; medeni devletler örneğine göre bir hükümet kurulmuş; bunu az çok hukuki ve meşruti temeller üzerine oturtmuş; mektepler açmış ve bunların hepsinden daha zorlu olan bir işi başarmıştı: asayiş.

Kral Zog bir merasimde

Kral Zog, idare dizginlerini eline aldığından beri burada, artı, ne kan kavgalarından, ne dağ eşkıyalığından ne sokak kabadayılığından eser kalmıştı. Hattâ, ufak tefek zabıta vakalarının, ufak tefek hırsızlıkların bile önü alınmıştı. Ben, tabancamı; çoktan, yazı masamın çekmecesinde bırakmıştım ve bütün memleketi, elimi kolumu sallayarak -tıpkı İsviçre'de olduğu gibi- serbest ve rahat dolaşmağa başlamıştım. Bahçemizin cadde tarafındaki parçasında, alçak bir parmaklığın koruduğu küçük bir portakallık vardı. Ağaç dallarındaki yemişleri, insan boyundan daha aşağı,

sokağa sarkmakta idi. Gelip geçenlerden, büyük veya çocuk hiç kimsenin bunlardan bir tane koparmak istediğini görmedik. Karımla ben bu hâle hayran kalmaktan kendimizi alamıyorduk. Günün birinde, -ne oldu bilmiyorum- dallar üstündeki yemişler bize eksilmiş gibi geldi. Aramızda: "Çalınmış galiba, bir iki tane..." diye konuştuğumuz sırada odaya uşağımız Süleyman girdi idi. Bu "çalınmış, çalınmış" sözünü duvar duymaz benzi atmış ve zaten yarımıyamalak bildiği Türkçesini büsbütün şaşırıp ve «nefiy edatı'nı kullanmadığını unutarak: «Vallahi, ben çaldım. Billahi ben çaldım" diye ağlamaklı olmuştu. o iri yarı Arnavut delikanlısının, kendisinden şüphe ediyoruz zannıyla düştüğü bu içli ve alıngan çocuk telâş, dürüstlüğü en hâlis belgesi değil miydi?

Fakat, -biraz yukarıda söylediğim gibi- bizim Süleyman'dan üç dört derece yükseğine çıkınca böyle bir medenî ahlâk örneğinin gölgesine bile rast gelmeyecektim ve bir gün benim ziyaretime gelen, Abdülhamid sarayının eski silahşorlarından bir Arnavut mebusu, hiç sıkılmadan bana "Sefir Hazretleri, Sefir Hazretleri, bizim aramızda, satılık olmayan tek kişi yoktur." Ve ben, onun hesabına utanarak önüme bakarken o, devam edecekti: Kimimiz Sırp uşağıyız, kimimiz İtalyan kölesi. Hangi taraf verirse oraya kapılanırız. Ama şimdi, müzayedede devri bitti artık. Şimdi, kralımızın jandarma çavuşuna kadar hepimiz makarnacıların emrindeyiz.

«Gördünüz mü? Burada, bir genç İtalyan var. Her yere girer çıkar; her yüksek 'familyanın' baş tacıdır. Bu, ne 'elçi' ne elçilik memurudur. Fakat, Faşisttir. Arnavutluk'taki Faşist teşkilatının başıdır. Tiran'da Mussolini caddesi açılırken, o, nutuk söyledi. Dedi ki: 'Bunun masrafını biz göreceğiz'. Kimin ve neyin masrafını görmez ki, zaten, bu Sinyor? Şuna ticaret yaptırıp paralar kazandırır. Ona, nişanlar, hediyeler dağıtır. Öylesine de bir ırz düşmanıdır ki, köpek oğlu Haydi beni fazla söyletmeyin".

ÇAMERIA GÜNLERİ YAKLAŞIYOR 27 Haziran Çameria Soykırım Günü

Çam Arnavutları (Arnavutça'da Çamë) II. Dünya Savaşı sonlarında vuku bulan katliamlara kadar Yunanistan sınırları içindeki, Epir bölgesi sahil şeridindeki Çameria bölgesinde yaşamış ve büyük çoğunluğu Müslüman olan Arnavut toplumuna verilen isimdir. Bu toplumun büyük kısmı 1945 olaylarından sonra, öncelikle Arnavutluk'a göçmek zorunda kalmış, bir kısmı da Türkiye'ye sığınmıştır. II. Dünya Savaşı'nda önce İtalyan, sonra Alman ve Bulgar işgallerine uğrayan Yunanistan aynı dönemde şiddetli bir iç savaş da yaşamıştır. Yunanistan İç Savaşı'nda anti-komünist cepheyi oluşturan ve önce cumhuriyetçi sonra kralcı çizgide seyreden EDES ve başındaki General Napoleon Zervas, bir taraftan komünist EAM-ELAS kuvvetlerine karşı savaşırken, bir taraftan da ülkedeki Yunanlı olmayan, Makedon ve Arnavut unsurlara karşı etnik temizlik hareketleri yürütmüştür. Bu saldırıların bir bölümü Epir bölgesine yönelmiş ve Çameria'da yaşayan Arnavutlar hedef alınmıştır. Yunanistan'da azınlık statüsüne sahip tek toplumun Lozan Anlaşması zemininde Batı Trakya Türkleri olduğunu da burada belirtmek gerekir.

Gümülcine 1913

Bir ara Almanlarla işbirliğine de giden Zervas, daha sonra İngilizler tarafından desteklenmiş ve Haziran 1944'de ayında Çameria'da geniş çaplı bir katliam ve etnik temizlik gerçekleştirmiştir. Bu olay aynı zamanda, Yunanistan tarihinde ilki 1821

İsyanı'nda, sonrakiler Balkan Savaşları ile Anadolu işgalinde yaşanan ve Yunanlıların giriştiği çeşitli katliam hareketlerinden biri olarak anılmaktadır.

II. Dünya Savaşı patlak verdikten sonra ve İtalyan işgalinden önce Yunanistan'da genel seferberlik ilan edildiğinde, Yunan vatandaşı olan Çameryalı Arnavutlar da askere alınmışlardır. Ancak Atina hükümeti Çameryalıları daha ziyade amele taburlarına sevk etmiştir. İtalyan işgali sırasında ise 14 yaş ve üzerindeki erkekler kitleler halinde toplama kamplarına sürülmüş, Midilli, Sakız adaları ile Korint'teki kamplarda toplamıştır. Çameria'da böylece savunmasız kadınlar, yaşlılar ve çocuklar kalmıştır.

Savunmasız çocuklar ve yaşlılar da bilahare katledilmiş ve sürülmüştür.

Çameria bölgesindeki Müslüman Arnavut halka karşı katliam hareketi 27 Haziran 1944'de başladı. İnsanların çeşitli uzuvlarının kesilip parçalandığı, hamile kadınların, bebeklerin katledildiği bir vahşetin söz konusu olduğu kayıtlara geçmiştir. Göz çıkarma, burun, kulak kesme ve benzeri vahşet sonucunda ilk 24 saat içinde sadece Paramiti'de 600'den fazla insan katledilmişti. 27 Haziran 1944 ile Mart 1945 arasında Filat'ta 1286 kişi, Gümenice ve çevresinde 192 kişi, Margelliç ve Parga'da ise 626 kişi öldürülmüş, meçhul kayıplar ve başka vakalarda ise yüzlerce insan daha yok olmuştu. Belgelere göre, Haziran 1944-Mart 1945 arasında Yunanlılar bütün Çameria'da sivil halktan 3242 kişiyi katletmişlerdir; bunlardan 2900'ü yaşlı veya genç erkek, 214'ü kadın, 96'sı

çocuktur. Ayrıca 745 kadına tecavüz edilmiş, 76 kadın kaçırılmış, 3 yaşından küçük 32 bebek katledilmiş, 68 köy yerle bir edilmiş, 5800 ev ve ibadethane [câmler dahil] yakılmış ve tahrip edilmiş, evler talan edilmiş, o arada 84.752 kilogram zeytinyağı, 674.344 kilogram buğday, 4453 iş ve koşum hayvanı ile 49.435 ev / kümes hayvanı çalınmıştır.

Çamerya'yı terke mecbur edilen Arnavutlar

Bütün bu vahşetin ardından, hayatta kalabilen Müslüman Arnavutlar Mart 1945'den sonra anayurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardır. Çoğu Arnavutluğa, bir kısmı da Türkiye'ye göçmüşlerdir. Bu zoraki göç sonucunda aynı zamanda Yunan vatandaşı olan etnik Arnavutlar Arnavutluk'ta örgütlenmişlerdir. Savaş sonrasında yeni Arnavut yönetimi Çamerya Sorunu'nu uluslararası arenaya getirmek üzere Paris Barış Konferansı'nın gündemine taşımıştır. Burada Müttefik Devletler Dışişleri Bakanları Konferansı'nda da Çameryalıların yeniden vatanlarına dönmek istedikleri ve mülklerinin iadesi dile getirilmiştir. Müttefik hükümetlerinden Birleşmiş Milletler'e kadar çeşitli forumlara birer bildiri ve talep yazısıyla başvuran Çameryalılara kimse yardımcı olmamış, cevap dahi vermemiştir. 1945 Eylül'ünde Avlonya'da toplanan 2. Çamerya Kongresi'ne katılan İngiliz, Rus ve Yugoslav temsilcileri de, bu halkın

sefaletini görmelerine rağmen, bir cevap veya destek vermemişlerdir. Binlerce aç ve evsiz Çameryalı Arnavut'a ancak 1.2 Milyon Dolarlık bir yardımda bulunulmuştur.

1947 ile 1990 arasında Enver Hoca rejimi dışı kapalı politikaları çizgisinde, bu konuda da tamamen suskunluk içine girmeyi tercih etmiştir. Yunanlı yöneticiler, 1945 olaylarından hemen sonra bölgedeki demografik yapıyı alt üst etmek üzere buraya Yunanlı, Ulah ve Roman (Çingene) nüfus yerleştirme yoluna gitmiş; Ortodoks mezhebenden olup orada kalabilen Arnavutlara ise herhangi bir azınlık hakkı tanımamıştır. Bu Arnavutlara Arvanites/Arvanitler denilmekte, ancak bunun bir etnik kimliğe denk geldiği inkar edilmektedir.

Arvenitlerle ilgili bir kitap

Ortodoks kimliğinin dışında kalacak şekilde Arnavut etnik kimliğini kabul etmeyen Atina'nın bu politikası sonucunda Çamerya Arnavutları kendi topraklarında kendi dillerini konuşamaz olmuşlar, yasaklarla sınırlandırılmışlardır. Asimile olmaları için de bütün tedbirleri alan

Yunanistan, ayrıca sınır dışı edilen Çameryalı Arnavutlar'ın mallarını ve mülklerini yeni sakinlere, herhangi bir hukuki dayanak olmaksızın dağıtmıştır. Günümüzde Yunan hükümeti Çamerya Arnavutlarına ülkeye giriş izni vermemekte, dışlama ve ayrımcılık siyaseti uygulamaktadır. Bölgedeki bütün yer adlarını Yunanca'ya dönüştürmüştür.

1992 Mayıs'ında Yunanistan Başbakanı Konstantin Mitsotakis Arnavutluk'u ziyaret ettiğinde, Tiran'da yaptığı bir konuşmada, Çamerya Arnavutlarının İtalyan ve Alman işgalcilerle işbirliği yaptıklarını, buna göre savaş suçlusunu olduklarını ve Yunan yasalarına göre cezalandırıldıklarını, dolayısıyla Yunanistan'a dönmelerine izin verilmeyeceğini' söylemiştir. Belgeler Çamerya Arnavutlarının işgalci ile herhangi bir işbirliğinin aksine, işgalcilerin ve işbirlikçilerinin kurbanı olduklarını ortaya koymaktadır. İşbirlikçilik Nazi işgali altına giren birçok ülkede görülmüş ve söz gelişi başta Yunan generali Yoannis Rallis olmak üzere 30.000 Yunanlı, işbirlikçi olmalarına rağmen, çıkartılan bir Genel Af ile bağışlanmışlardır. Öte yandan Çamerya Arnavutlarından önemli bir kesim EAM-EDAS ile birlikte işgalcilere karşı direnen ilk topluluk olmuştur. Alman belgeleri Çamerya Arnavutlarını katleden Napoleon Zervas'ın Gestapo ile işbirliği yaptığını kanıtlamaktadır. Günümüzde, Çamerya Arnavutları Yunanlıların uyguladığı siyasetin kurbanı olarak haklarını aramaya devam etmektedirler.

Arnavutluk Halk Meclisi 30 Haziran 1994 günü oybirliğiyle aldığı bir kararla 27 Haziran gününü Çamerya Soykırımını Anma Günü olarak kabul ve ilan etmiştir. Çamerya Sorunu, Ocak 1995'de Lahey'de Temsil Edilmeyen Milletler ve Halklar Örgütü'nün 4. Genel Kurulu'nda da gündeme getirilmiş ve 20-26 Ocak tarihleri arasında toplanan Genel Kurul'un 5. oturumunda 12 numaralı karar olarak şu noktalar vurgulanmıştır:

1- Çam (Çamerya) halkının yeniden yurtlarına dönmesi ve vatandaşlık haklarının geri verilmesi;

2- Çam halkının mülklerinin geri verilme hakkının tanınması

3- Uluslararası belgelerden doğan haklarının tanınması, bunun için de Yunan hükümetinin Çamerya Sorunu'nun tarihi gerçeklerini kabul etmesi ve hak ve çözümler için ciddi adımlar atması.

Çamerya Sorunu ve Çamerya Soykırımını Anma Günü Türkiye'de de yankı bulmuş ve Türk basını konuya yer vermiştir. 1998 Haziran ve Temmuz aylarında çeşitli gazeteler ve dergilerde Çamerya ile ilgili haber ve makaleler yayınlanmıştır. Yunanistan'ın Arnavutluk topraklarına yönelik Kuzey Epir iddiaları ile Çamerya Sorunu ve bununla ilgili etkinliklere karşı Yunan kamuoyunda belli bir hassasiyet gözlenmektedir. Bu sorun son zamanlarda Yunan kamuoyunda rahatsızlık yaratmış ve çeşitli kanallardan tepkiler gelmeye başlamıştır. Güney Arnavutluk'taki bütün temel haklarına sahip Ortodoks nüfusu, içindeki Arnavut ve Ulah toplumları yok sayarak tamamen Yunanlı kabul eden ve üzerlerinde hak iddia eden zihniyet bizzat Yunanlılar tarafından endişeyle karşılanmaktadır. Son dönemlerde Arnavutluk ile Yunanistan arasında görülen bazı yakınlaşmaların, bu sıkıntıları ne dereceye kadar erteleyebileceği ise, zaman içinde görülecektir.

Yunanistan sınırında yapılan bir protesto gösterisi

BALKANLAR METAFORLARIN ÇARPIŞTIĞI BİR SAVAŞ ALANI

Hasine Şen

Cogito

38 Güz 2003

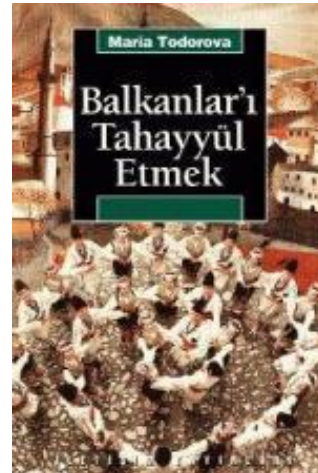
**Balkanlar mevcut olmasaydı bile, icat
edilmesi gerekirdi.
(Kont Hermann Keyserling)**

Tipik Batı gerçekliği bir metaforlar idaresinin, İmleyen'e indirgenen İm'in, gelişmiş ve yayılcı bir semiyotik ekonominin ürünüdür.
(Ugo Vlaisavljevic2)

**“Batı Kültüründe bir hayalet geziniyor:
Balkanların hayaleti”**

Balkanizm söylemi üzerine yakın dönemde kaleme alınan bir temel kaynağın, Maria Todorova'nın *Balkanları Tahayyül Etmek* adlı yapıtının giriş cümlesidir bu; yazar kendi icadı olan Balkanizm terimiyle, Batı Avrupa'nın uygarlaşmamış, irrasyonel, barbar “öteki”si olarak Balkan imgesinin kurulma sürecine işaret eder. Kavramın yapılandırılmasında kullanılan metodolojik mekanizma, Oryantalizmi Batının Doğuya “ötekileştirme” aracılığıyla hakim olmasını ideolojik yönden dolayımlayan kavramsal bir şema olarak kuran Edward Said'in yapıtıyla paralellik gösterir. Todorova, Oryantalizm ve Balkanizm kategorileri arasında benzerlikler kurarken, bu fenomenler arasındaki ayrımların da altını çizer. Temel ayırım, Doğunun soyut yapısına karşılık Balkanlar'ın hem coğrafya hem de tarih yönünden somut özellikler taşımasıdır. İkinci bir ayırım ise atfedilen bir karşıtlık olarak tanımlanan Oryantalizmin tersine, Balkanizmin atfedilen belirsizlik üzerine kurulan bir söylem türü olmasıdır, başka bir ifadeyle “Oryantalizm atfedilen tipler arasındaki farklılığı ele alırken, Balkanizm tek bir tip içindeki farklılıklar üzerinde durur” (Todorova, 2003: 48). Batılı bilinci heyecanlandıran, korkutan ve yer yer tehdit eden de, Balkan'ın var olan

göstergebilimsel araçlarla “öteki” olarak kavranamamasına sebep olan, bölgenin her daim belirsiz ve süreksiz bu durumudur. Uç noktadaki çeşitlilik ve çokluk, Batı toplumlarının zorunlu homojen yapısına karşı bir tehdit unsuru olarak okunan bir tür etnik kirlilik olarak belirlenir. Balkan toplumu, Batının sıkı sıkıya belirlenmiş tanımlar üzerine kurulan mantığına meydan okuyan, çelişkilerin biraradalığı üzerine temellenen bir dünyadır. Kavramsal düzeydeki bu yetersizlik, kökeninde ikili karşıtlıklar bulunan metaforik yapılandırmalara yol açar ki, bu da Balkanları ana metnin kıyısına eklenen ifadelerle inşa edilen retorik bir topos'a dönüştürür. Somut coğrafi ve tarihsel gerçekliğine karşın “Balkan”, politik ve ideolojik söylemlerde, gazetecilerin ve akademisyenlerin söylemlerinde temelsiz birtakım soyutlamaların bir araya getirildiği bir yığına dönüşür. İmlediği nesnesinden bu şekilde ayrılan “Balkan”, Todorova'nın “soyut şeytan” dediği şey haline gelir. Balkanlar çatışan uygarlıklar arasında yer alan bir köprü, farklı kültürler ve dinlerin kesiştiği bir kavşak, üzerinde pek çok renk barındıran bir duvar halısı, pek çok desenin bir araya geldiği bir mozaik ya da satranç tahtası, yarı-egzotik bir dünyaya açılan bir kapı, bir barut fiçisi, Orient Express'in son durağı, yani sonsuz bir çatışma, savaş ve şiddet metaforu olarak kavranır... Sonu gelmek bilmeyen bu metaforlar Balkanları metaforların çarpıştığı bir savaş alanına dönüştürür.

Ölen ve Canlanan Metaforlar

Tanımı gereği, bir metaforun gücü, metaforik sözün uygulandığı özneyle (yani metaforun hedefi ile, bizim durumumuzdaysa Balkanlar'la) metaforik ifadenin kendisi (yani metaforun taşıyıcısı ile, Balkanlar söz konusu olduğundaysa köprü, geçit, kapı, savaş vs.) arasındaki gerilim üzerine kuruludur. Bir metaforun anlamı, taşıyıcı ile hedef arasındaki uyumsuzlukların oluşturduğu gerilim kadar, iki tarafta ortak olan nitelik ve çağrışımların da önemli rol oynadığı bir karşılıklı etkileşim ilişkisinin ürünüdür. Taşıyıcının hedefe götüren yönleri (ya da metaforun zemini), Balkanizm söylemi içinde düşünüldüğünde, metaforun iki kutbu arasındaki karşılıklı etkileşim zemini üzerinde yer almaz; çünkü Batının dayattığı, metafor içinde kendini tamamlayan karşılığında ayrılan taşıyıcı tarafından belirlenirler. Metaforun iki kutbu bazen birbirinden o derece ayrılmıştır ki, hedefin kendisi (Balkanlar) daha eleştirel bir bakışla gözden geçirildiğinde, bir köprü ya da kavşak imgesinden çok –ya da en azından bir o kadar sıklıkla–, duvar ve barikat imgeleriyle karşılaşılır, çok renkli duvar halısının dokusunda bir arada bulunan düzenli desenlerden çok, kaba düğümler çıkar karşımıza. Bu çatışma alanları aslında Batının bilinçaltının ve onun küçük gördüğü “öteki”ye yüklenen uygarlıkdışı şiddetin mekanlarını oluşturur. Kavramsal yetersizliğinin (ya da gücünün) yanı sıra, sözel bir yapı olan metafor, kullanımı genele yayılıp, hedef ile taşıyıcı arasındaki karşılıklı etkileşim yerini standart deyişe bıraktığında, zayıflama ya da bütünüyle sönüp gitme eğilimi gösterir. Ama Balkanist metaforları inşa edenler, ölümün kıyısında gezinen yan-benzetmeler kurarak kendilerini güvenceye alırlar, sükûnetin hakim olduğu geri çekilme dönemlerinden sonra Balkan magması yeniden patladığında bu benzetmeler yeniden canlandırılabilir. Balkan metaforunun bu canlandırıcı gücü, “eski

Yugoslavya'nın, Arnavutluk'un, Romanya'nın, Bulgaristan'ın ve Yunanistan'ın aşırı süslü kiliselerini ve yürek parçalayıcı gecekondu bölgelerini” gezdiğimiz sırada “...kendimizi bir tarih yolculuğuna çıkmış gibi hissetmemize – Milosevic'in 14. yüzyılda yaşamış bir Sırp şehidi ve Ceaucescu'nun “Drac” ya da “İblis”, tarih içinde tekil bir yere sahip olan Sovyetler Birliği'ninse Osmanlı İmparatorluğu'nun devamı olduğuna inanmamıza” sebep olur (Kaplan, 1993: kapak sayfası). Todorova'nın yapıtının sorduğu retorik sorularla devam edecek olursak: “‘Balkan' adı neden kendi ontolojik temelinden koparılıp soyut bir şeytana verilen ad olmuştur? Neden dilsel bir ayrıkotuna dönüştürülmüştür?” (1993:84).

Avrupa'nın “Vahşi Doğusu” Olarak Balkanlar

Uygar Batı–barbar Doğu (Avrupa) karşıtlığına dayanan Batı merkezli düşünce şemasının temeli 18. yüzyılda Aydınlanma projesi bağlamında bölgeyi “keşfeden” Batılı gezginlerce atılmıştır. O dönemde yazılan birçok kaynak sayesinde Batılı okurun zihninde yavaş yavaş bir Doğu Avrupa imgesi oluşmaya başlar: Avrupa ile Asya'nın kesiştiği bir ara bölge, rasyonel Batı ile irrasyonel Doğu arasında bir köprü, ilkel ve bağınaz insanların yaşadığı karışık bir alan. Irksal üstünlük kuramlarının gelişmesi sonucunda, Doğu Avrupa'nın “yarı-barbar” halkları, gelişmiş Batı uygarlığı ile Afrika, Asya ve Amerika'da yaşayan barbar kültürler arasındaki “kayıp” halka olarak yerini alır ve bölgenin geçiş bölgesi olma özelliği bir defa daha kanıtlanır. Böylece 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Batının bilimsel imgelemi Balkanlarda yeni bir tür “keşfeder”: “yarı-gelişmiş, yarı-sömürge, yarı-uygar, yarı-oryantal” (Todorova, 2003: 43), barbarlığı gereği yabanıllık eğilimi taşıyan bir alttürdür bu aslında. Balkanlarda yaşayan insanları incelemek, Batılı gezgin – antropolog -

folklorbilimcisine, kendi evriminin artık unutulmuş dönemlerine geri dönme olanağı tanır; gezgin Doğu Avrupa'nın tozlu yollarında dolaşırken bir bakıma kendi geçmişine, zaman içinde geriye doğru bir yolculuk yapar, bu yüzden de zamanla, yarımada'nın halkları Avrupa'nın Volksmuseum'u (halklar müzesi) olarak algılanmaya başlar.

19. yüzyılda yoksul, az gelişmiş, ağırlıklı olarak kırsal bölgelerde yaşayan ve ataerkil değerlerine bağlılık derecesinde bağlı olan, ilkel, yarı-barbar Balkan halkları, Amerikan gezi edebiyatında da yer almaya başlar. 1877-1878 savaşında muhabirlik yapan bir Amerikalı gazeteci-yazar, Edward Smith King, Balkanlarda edindiği izlenimlerden yola çıkarak Soylu Yabani (The Gentle Savage) ismini taşıyan bir roman yazar. Kitabın ismi o dönemde Amerikan edebiyatına yerleşen asil yabani (the noble savage) imgesine bir göndermedir. King'e kılavuzluk eden Hersekli Tomo, ona Kızılderili topraklarında gördüğü iri yarı, bronz tenli adamları hatırlatır. Böylece Avrupa'nın vahşi doğusu veya Avrupa'nın Kızılderili toprakları olarak Balkanlar “yalnızca örtük bir metafor olarak” girer Batının söylemine. Daha sonra “Hitler, coğrafi sınırlarını bütün Doğu Avrupa'ya genişleterek, bunu metafordan gerçeğe dönüştürecek[r]” (Todorova, 2003: 222).

Fakat Balkanların gerçek anlamda damgalanması, 19. yüzyılın sonunda, Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasının sonucu olarak ortaya çıkan ve daha sonraki dönemlerde olumsuzluk ve küçümseme anlamları yüklenecek olan “Balkanlaşma” kavramıyla gerçekleşir. Birinci Dünya Savaşı sonunda ifade Batı söylemindeki yerini almıştır ve “coğrafi bir alanın küçük ve çoğu zaman birbirine düşman birimler arasında bölünmesini anlatmak için kullanılmıştır” (Poland, 1994: 40).

“Balkanlaşma” terimi soğuk savaşın sona ermesi ve komünizmin çökmesi sonucunda

yine bir “barut fıçısı”na dönüşen bölgeyi tanımlamak için yeniden devreye girer, bu defa kanlı bir parçalanmaya sahne olan Yugoslavya ile ilgili olarak “Balkanların eski klan çatışmaları” şeması canlanır ve Batının metaforik imgelemi bu defa synecdoche, yani bir parçanın ait olduğu sistemin tümünü temsil etmesi anlamında kendisini gösterir. Savaş Yugoslavya'da yaşansa da ısrarla Balkanların tümüne mal edilir ve “tarihöncesi ile modern çağ arasındaki bu tatsız çatışma” klan toplumlarının ürünü arkaik itkilere bağlanır (Todorova, 2003: 277). Bu baskın söylemi farklı alanlarda tanımlamak kolaydır. Birçok Balkan uzmanı son dönemde Batıda Balkan müziğine ilginin artmış olduğunu dile getiriyor. “Mystere'deki Ötekiler: Bulgar Müzik Folklorunun Yabancı Yorumları Üzerine Gözlemler” başlıklı bir çalışmada iki Bulgar eleştirmen İsviçre'de yayımlanan “La mystere des voix bulgares” albümünün Batılı dinleyiciler tarafından nasıl algılandığı üzerinde duruyor. Kolaj tekniği yardımıyla Zaire müziği ile harmanlanan Bulgar halk müziği, yabancı dinleyiciyi “bilmediği, tanımadığı bir dünyaya gönderen bir sıçrama tahtası haline gelir, ama aynı zamanda sıçrama tahtasının kendisine – yani Bulgar folklorunun benzersiz müzikal metnine– odaklanmasına sebep olur. Belki de amaç budur – iki “ilkel”in (Avrupa-merkezli bir bakış açısından gerek Afrika gerekse Bulgar halk müziği “ilkel”dir) bir araya getirilmesiyle canlı ve egzotik bir müzikal kolaj yaratılır, günümüzün sıkılmış dinleyicisini uyaracak bir çeşni elde edilir” (Todorova, 2003: 130).

Bu alıntı, Tsvetan Todorov'un Batılının Doğuya bakış açısını inceleyen bir çalışmada yaptığı saptamayı doğrular niteliktedir: “Batılı için, bizim geleneklerimiz ... ilkelliği, ilksel [elemental] niteliği, geriliği ve vahşi egzotizmi açısından heyecan vericidir.” (1991:3) Balkanizm başlığı altında incelenebilecek farklı dönemlere ait

örnekler ise her söylemin, zamana bağlı olmadan, belirli bir paradigma çerçevesi içinde üretilen bilgi türlerini meşru kılma eğilimini gösterir.

Tepki ve Korunma: “Balkan İs Beautiful”

“Dilimi bana sen öğrettin; benim bundan kazancımsa / Sövmeyi öğrenmem oldu.” Shakespeare’ın Fırtına başlıklı yapıtından Caliban’ın bu itirafı, kahramanın, efendisinin dilini efendisiyle mücadele etmek için kullandığını gösterir. Foucault’nun kuramının merkezi ifadesi “Nerede güç varsa, orada direniş vardır” ilkesi işbaşında gibidir burada. Soğuk savaş sonrası dönemde, bu eşitsiz mücadele, Balkanlarda, atfedilen kalıpların yerine yeni bir Balkan imgesi yaratmaya yönelik çabalar olarak gösteriyor kendini. Balkan ve Balkanlaşma terimleri, küçümseme içeren ve olumsuzlukla yüklü birer damga niteliği kazanmıştır, tıpkı beyazların siyahlara atfettiği black terimi gibi. Ancak 1960’lı yıllarda Özgürlük hareketlerinin canlılık kazanmasıyla birlikte, Afrika kökenli Amerikalı ve Britanyalılar “Black is beautiful” sloganını benimseyerek atfedilen bu terimi sahiplenip kendilerine olumlu anlamıyla uygulamaya başladılar. Günümüzde, Balkanlarda, Avrupa Birliği ve küreselleşme tartışmalarının gölgesi altında, bir taraftan gerçek Avrupa’ya göç ederek “Balkanlı” damgasından kurtulmaya yönelik eğilimler gözlenirken, diğer taraftan “Balkan is beautiful” analogisini meşru kılacak gelişmeler yaşanıyor. Son on-onbeş yılda üretilen pop kültüründe, örneğin, atfedilen olumsuz “Balkan” imgesini olumlu bir kimlik haline dönüştürme çabası göze çarpıyor. Yükselen Balkan pop kültürü, kendi yüksek ulusal kültürünü ve Batı değerlerini bütünüyle yıkmaya da, onları mutlak biçimde çarpıtarak, açık bir Oryantal-Doğulu-Balkan imgesi yaratmaya çalışıyor. Bu kültürün tüketicileri olumsuz Batılı yaklaşımın bilincindedir, ama

Batının gözünü rahatsız eden ‘Doğulu’ yönlerini törpülemek gibi bir niyetleri olmadığı gibi, bu özelliklerini (geri kalmışlığı, kabalığı, vahşiliği) haykırmak isterler. Böylece geçmiş dönemde bastırılan Balkan ruhunu ortaya çıkaran bir süreç başlar: “Göbek dansı yeni bir kiteselliğe kavuşmuştur, yeni ve eski tür müzik yapılan küçük tavernalar ve kafanalar açılmış, yeni ve kibirli bir Balkan içtenliği havası her yeri kaplamıştır” (Kiossev, 2002: 183). Bu gelişmelere bağlı olarak Yugoslavya’da turbo-folk, turbo-rock ve yugo-rock akımları popülerlik kazanırken, Romanya’da “manale” dalgası başladı, Bulgaristan’da ise folk ve “çalga” müziği gündeme geldi. Tüm ülkeyi saran “çalga” müziği, Türk, Yunan ve Çingene ritimlerini synthesizer ve rhythm-box’larla harmanlıyor, şarkı sözleri ise müstehcen folklor öğeleri ile yeni doğan yarı-kriminal kültürden besleniyordu. Said’in ideolojik tepki olarak isimlendirdiği ve kendini retorik bir düzeyde de ifade eden tepki ve korunma mekanizmasının Balkanlarda yürürlükte olduğunu, birçok Balkan yazar ve entelektüelin, bölgeye yakıştırılan, köprü ve kavşak gibi ana metaforlara karşı çıkarak, yeni imgeler yaratma çabasında görebiliriz. Bu eşitsiz mücadeledeki pek çok etkenden biri de, Said’in de kabul ettiği gibi, direniş yöntemlerinin ya emperyalist güçlerden alınmış ya da yine onlar tarafından içeri sokulmuş olmasıdır, bu da efendinin evini yine efendinin araçlarıyla yıkmaya fikrinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Maria Todorova

KOSOVA'DA VAR OLAN VE YOK OLAN OSMANLI ESERLERİ

Jaup İmer PASHAJ

2.Bölüm

KOSOVA'NIN DİNÎ ESERLERİ

I- CAMİİLER

A- PŞİŞTİNE CAMİİLERİ

Kosova'nın en eski Camileri başkent olan Pρίştine'dir. Pρίştine'deki Osmanlı Camilerini sayısı hakkında kesin bilgiler henüz bulunmamaktadır. Şemsettin Sami (Fraşiri) *Kamusu'l-A'lam*'da: Pρίştine'de 13 Cami ve 5 mescidin bulunduğunu bildirmektedir. 1887 Kosova Vilayeti Salnamesinde ve Dr. Skender Rizay'ın bir araştırmasında XIX. Yüzyılın ikinci yarısında Pρίştine'de 3 büyük ve 10 küçük Camiden başka 5–6 mescidin de var olduğunu bildirmektedir. Dr. Hasan Kaloşi ve Dr. Hasan Jürgens Kurnrumpf de Pρίştine'de 17 büyük ve küçük caminin var olduğunu belirtmektedir.”² Ekrem Hakkı Ayverdi'nin “Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri-Yugoslavya” adlı eserinde Pρίştine'de 18 cami ve 1 mescidin” var olduğu bildirmektedir³. Vırmiça'nın yaptığı değerlendirmeye göre ise Pρίştine'de 13 cami ve 5 mescidin var olduğu ifade edilmiştir.⁴ Ayrıca, Vırmiça “MEDENİYET Araştırma Bilim Dergisi”nde ve Ahmet S. İĞCİLER “Prizren'de Yok Olan Osmanlı İzleri” adlı çalışmasında verdikleri bilgilere göre de Pρίştine'de 21 caminin olduğu fakat günümüzde 13 ünün ayakta kaldığı belirtilmiştir. Pρίştine Camilerini iki gruba ayırmak mümkündür:

A. Osmanlı Döneminde inşa edilen ve bugün mevcut olan Camiler,

B. Osmanlı Döneminde inşa edilen ve bugün mevcut olmayan Camiler-mescitler.

Osmanlı Döneminde Pρίştine'de inşa edilen ve bugün mevcut olan Camiler

No.	Caminin Adı	Halkta bilinen Adı	İnşa Tarihi
1	Fatih Sultan Mehmet Han Camii	Cami Kibir Büyük Camii Fatih Camii	885/1460-61
2	Sultan Murad Camii	Çarşı Camii Taş Camii Camii Sagir Beyazıt Camii	792/1389
3	Yagur Paşa Camii	Paşa Camii	1250/1334
4	Ramazan Çevre (Çap) Camii	Ramodaniye-Lap Camii	977/1569 yılından önce
5	Fırtınacı Camii	Ernar Camii	XV. Yüzyıl
6	Hasan Emin Ağa Camii	Süudi Efendi Camii	977/1569 yılında önce
7	Hasan Bey Camii	Dört Lüle Camii	977/1569 yılında önce
8	Emir Alauddin Camii	Alauddin Camii	977/1569 yılında önce
9	Yusuף Çelebi Camii	Pozderka Camii	977/1569 yılında önce
10	Hatuniye Camii	Hafız Yamin Camii	977/1569 yılında önce
11	Kadıriye Camii	Muhacir Mahalle Camii	1303/1385 yılından önce
12	Yarar Çeribağ Camii	Buzagi Camii	XIV. Yüzyıl
13	Mehmet Bey Camii	Kandilli Camii (eskia)	977/1569 yılından önce

Osmanlı Döneminde Pρίştine'de inşa edilen ve bugün mevcut olmayan Camiler-mescitler

No.	Cami Adı	Halkta bilinen Adı	İnşa Tarihi
14	Yusuף Efendi Camii	Loça Camii	977/1569 yılından önce
5	Çarşı Mescidi	Eski Pρίştine Valodhi Çarşısında	-
16	Topkane Mescidi	Topkane mahalle Mescidi	-
17	Adem Mescidi	"Sokolluhane" Mescidi	-
18	Çama Cedid	-	1314/1396 yılından önce
19	Yusuף Sinan Bey Mescidi	-	977/1569 yılında önce
20	Hacı Hüseyin Camii	-	-
21	Hafiz Ağa Camii	-	-

² Vırmiça, a.g.e. s. 206.

³ Ayverdi, a.g.e. s. 154–160.

⁴ Vırmiça, a.g.e. s. 206.

1- Fatih Sultan Mehmed Han Camii

Priştine'nin kent olarak zengin bir tarihe sahip olduğunu bilinmektedir. Aynı zamanda Priştine'nin kültür ve tarihi anıtlarıyla yanı sıra, belli ortamda tüm ulus ile halkların özelliğini içeren ve bu zaman dilimi içerisinde evraklaştıran bir belde olduğunu da bilinmektedir. Bu anıtlar arasında atalarımızdan miras kalan camilerimiz evrensel ve hiç unutulmayacak kültürümüzün izleri olarak, sanatsal ve mimari değerleri yüksek kültür, töre ve tarihi edinmelerimizin en iyi kanıtlarıdır.

Bütün bu özellikleri içeren ve bugün Priştine'de mevcut olan Fatih Sultan Mehmed Han Camii, yalnız Kosova'da değil: Eski Yugoslavya'da en değerli, en eski ve en tanınmış Osmanlı-İslam ve Mimari Eserleri'nden biri sayılmaktadır. Diğer yandan Rumeli'nin en güzel ve en eski camiler listesinde yer alan Fatih Mehmed Han Cami, Priştine kentinin hemen fethinden sonra yani hicri 865/miladi 1460-1461 yılında Fatih Sultan Mehmed Han tarafından inşa edilmiştir. Bu olgu "Camiin İstanbul Fatih Camiinin 'den 9 yıl önce inşa edildiğini kanıtlanmaktadır.

Fatih Camii'nde her zaman ve bugünde 5 vakti namaz kılınmaktadır. Günümüzde cemaatin çoğu, Arnavutlar oluşturmaktadır. Aralarında diğer halkalardan da cemaat bulunmaktadır. Vaazlar Arnavutça olarak yapılmaktadır.

Fatih Camii Hakkında Rivayetler

"Priştine'de Fatih Camii'nin temellerini atıldığı günlerde Fatih Sultan Mehmed Han inşaat yerine gezip çalışanlar hakkında bilgi almış. Duvarcı ustalarla tek tek sohbet den Sultan bir ustanın iri yarı bir taşı evirip çevirdiğini fakat bir türlü çekicini alıp taşı oymaya başlamadığını fark etmiş. Yanına yaklaşarak:" Hayrola usta, taşı hangi yüzden oyacağına mı karar veremiyorsun?" diye sormuş. Başını kaldıran mert usta: "Hayır hünkarım, bugün iş için değilim", yanıtını vermiş. Üstün bir zekaya sayıp olan Fatih Sultan Mehmed, ustaya dönerek: Tamam usta bu

gün izinlisin", dedikten sonra mimari ve ustabaşlarını hemen çağırılmış. Sulatan emriyle camiinin inşaat çalışmalarına ara verilmiş, getirilen kesme taş ve harçla, önce hamam inşaat edilmiş. Bundan sonra camii inşaatına katılan tüm usta ve hademeler sabah çalışmaya başlamazdan önce hemen hamam gider boy aptes alırlarmış. İşe paydos verildikten sora da gönlü isteyen hamama gidebilirmiş. Yine Sultanın buyruğuyla tüm usta ve hademeler gündeliklerini iş saati bittikten sonra büsbütün verirmiş. haftalık veya aylık maaş vermekle işçinin hakkından girebileceğinden endişe eden Sultan, işçi teri kurumundan hakkı verilmeli ilkesine son derece saygı gösterirmiş"⁵.

Fatih Sultan Mehmed Han Camii

2- Sultan Murad Cami (Çarşı Camii)

Bölgemizin Osmanlılar tarafından fethedildiğinin ilk dönemlerinde, zamanın sanat anlayışını vurgulayan muhteşem görünümlü ve çok güzel Osmanlı-İslam eserlerini (camiler, bedestenler, kervan

⁵ Vırmiça, a.g.e, I/210-214.

saraylar, köprüler) inşa edildiği bilinmektedir. Bunları arasında en yoğun camilerin olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu camilerin Türkiye’de olanlarla kıyasla büyüklük ve genişlik açısından çok daha küçük olmalarına rağmen, kullanılan teknik, tarz, inşa malzemesi, dış ve iç görünüşüyle, süslemeleriyle göze batmaktadır. Bu gün modern kent ortamlarında bu camiler güçlü inşa tarzlarıyla çekici bir uyumluluk sağlamakta, diğer objeler ve abidelerle birlikte güzel bir üslup bütünlüğüne bağdaşmıştır.

Bu gün Priştine’de bütün bu özelliklere sahip olan ve yeni mimari ortamında canlılığını koruyan Sultan Murad Camii yalnız Kosova’da değil bütün Yugoslavya’da Osmanlı Mimarisi’nin en eski ve en güzel şaheserlerinden biri sayılmaktadır.

Osmanlıların Rumeli topraklarını fethetmeleriyle, Osmanlı sanat anlayışı ve çizgisi tüm alanlarda etkisini göstermeye başlamış. Dolayısıyla Kosova’da ilk camilerini inşaatı fetihleri onuruna yapılmışsa da, dinimizde ibadetin bir sembolü olarak camilerin ilk örnekleri Anadolu’da daha sonraları da Rumeli’de görülmeye başladı.

Böylece Priştine’de o ilk camilerden, “Yıldırım Beyazıt tarafından hicri 792/1389 yılında temeli atılan, II. Sultan Murad tarafından başlatılan ve daha sonra Fatih Sultan Mehmet Han’ın bitirdiği cami Çarşı Camii’dir”.

Priştine halkı bu camiye “Camii Sagir”, “Muradiye”, “Çarşı” ve “Taş Camii” de derler. Çünkü caminin en ilginç bölümü minaresidir ki temelinden doruğuna dek taştan yapılmıştır. Bu cami yıllar süresince büyük değişimlere uğramış ve kendi ilkel görünüşünü koruyamamıştır. Bu yönde mihrabı ve minberi en az hasar gören kısımlarıdır.

Bugün Çarşı Camii Priştine’nin tam merkezinde yani Bölge Meclisi ve Kosova Müzesi karşısında yer almaktadır. Dolayısıyla cami Ramiz Sadıku ana caddesi olmak üzere, Stefan Deçanski ve

Miladin Popoviç yan caddeleri üzerinde bulunmaktadır.

Taş Camii’nin avlusunda bir bahçenin ve içinde bir hazirenin bulunduğunu bildirirken, bu hazirenin bir kabir yazıtında, Kosova Savaşı’nda şehit düşen dört Osmanlı savaşçısının burada yattığını yazmaktadır. Bugün cami avlusunu 400 m² büyüklüğünde olduğu tahmin edilmektedir. Bu camide beş vakit namaz kılınmaktadır. Cemaatin büyük bir bölümünü Arnavutlar olmaktadır. Aralarında cemaat olarak Türkler ve diğer halklar vardır⁶.

Çarşı Camii

3- Hasan Bey Camii

Kosova’nın diğer kentlerinde olduğu gibi Priştine’de de büyük camiler dışında, küçük ve mahalle camileri, bugüne kadar araştırılmamış bir durumda olurken, bakım açısından da yoksun kaldıkları görülen bir gerçektir. Yoksun ve bakımsız kalan camiler arasında da Hasan Bey Camii bulunmaktadır.

Hasan Bey Camii ilk olarak Vıçitırın Sancağı’nın hicri 977/ miladi 1569/70 yıllarındaki Tarih Defterlerinde Priştine

⁶ Vırmiça, a.g.e, I/215.

mahallelerinden söz edilirken, Priştine’de o dönemde “Hasan Bey Mescidi Mahallesi’nin de var olduğu bilinmektedir. Bu belgeye göre bu mahallede toplam 30 Müslüman evin yaşadığı bilinmektedir, bu aileler arasında kâtipler, günlük işçilerin, müezzinlerin, arabacıların, tabakların, çilingirlerin, manavcıların bulunduğunu bilinmektedir.

Hasan Bey caminin kuruluşu ile ilgili kesin bilgimiz yoktur, çünkü camiinin kitabesi mevcut değildir. Sadece Hasan Beyin Vıçtırın’dan geldiğini ve zengin bir kişi olduğu bilinmektedir.

Dört Lüle Mahallesi Priştine’nin çok eski mahallelerinden biridir. Dolayısıyla verilen açıklamalarda bu mahallede ve camii karşısında 20 yıl öncesine kadar dört lüleli (musluklu) bir taş çeşmesinin var olduğu bilinmektedir. Aynı zamanda çeşmeden akan suyun bol ve temiz olduğu da vurgulanmaktadır. Ayrıca verilen açıklamalarda mahalleye bu ismin “Dört Lüle Çeşmesi”nden kaldığı bildirilirken, bu gün bu çeşmeden sadece çeşmenin ana taşı, yani gövdesinin kaldığı bilinmektedir.

Mahalle niteliğini taşıyan Hasan Bey Camii’nde bu gün sabah namazı hariç dört vakit namaz kılınmaktadır. Cemaati Arnavut ve Türklerden oluşturmaktadır. Vaazlar Arnavutça olarak yapılmaktadır⁷.

4- Kadriye Camii

Eski adıyla bugünde anılan Muhacir mahallesi’nin ve Matiçan sokağında yer alan Kadriye camii’nin 1885 yıllarından daha önce inşa edildiği belgelerce kanıtlanmaktadır. Dolayısıyla 1885, 1886 ve 1898 yıllarına ait Kosova Vilayeti Salnameleri’nde mekteplerinden söz edilirken “Kadriye Camii civarında aynı adı taşıyan bir mektepten de söz edilmektedir”. Aynı belgenin devamında bu mektepte o yıllarda öğretmenlik görevinde Muhtar Efendi adında bir kişinin çalıştığı bildirirken, 70 öğrencinin de öğrenim gördüğü ileri sürülmektedir.

Muhacir Mahallesi bugün Priştine’nin doğusunda, yani eski Teknik Fakültesi arkasında yer alan bir mahalledir. Zamanında bu mahallelerin küçük olduğu bildirilirken, Türkler’in bu topraklardan gittiklerinden sonra Sırbistan’ın kimi yerlerinden bilhassa Leskovça’dan ve diğer yerlerden buraya yerleşen aileler sonucu,kısa bir zaman içerisinde en büyük Priştine mahallelerinden biri olmuştur. O dönemlerde bu mahalleye yerleşen muhacirler arasında Türk ve Arnavutlar bulunuyormuş.

Camiin Kadriye adında alınması hakkında hiçbir bilgi edinilmemiştir. Kitabesi olmadığından dolayı bu camiinin kuruşu hakkında bir bilgi yoktur.

Camiinin havlusu beton kerpiçlerle yapılan duvarlarla sarıdır. Avlunun kapısı demirdendir. Girişin hemen sağında bir bina bulunmaktadır. Bu binada abdest ve gusül çeşmeleri yer almaktadır. Yanında duvarla ayrılan bir oda yer almaktadır. Bu odada Kuran kursları yapılmaktadır.

Mahalle niteliğini taşıyan Kadriye Camii’nde önceleri 4 vakit namaz kılınırken şimdiyse 5 vakit namaz kılınmaktadır⁸.

5- Hacı Hüseyin Camii

Bu caminin nerde ve ne zaman inşa edildiği kesinlikle bilinmemektedir. Bu konuda elde hiçbir kayıt bulunmamaktadır. Sadece Ayverdi’ye dayanarak bu camiin Osmanlı kaynaklarında kayıtlı olduğunu ve Priştine’de var olduğunu öğreniyoruz⁹.

B- PRİZREN CAMİİLERİ

Prizren şehri bugüne kadar değişik isimleriyle adlandırılmıştır. Bizans Çarı II. Vasilius’un 1019 tarihi beratında “Theranda” adıyla anılmaktaydı. Osmanlı Kaynaklarında ise Pürzeyn, Perzerrin, Pürzen, Zerın, gibi adlar kullanılmaktaydı

⁷ Vırmiça, a.g.e, I/230.

⁸ Vırmiça, a.g.e, I/240.

⁹ Vırmiça, a.g.e, I/254.

ki tüm bu adlar “zenginlik dolu şehir” anlamına gelmekteydi.¹⁰

Osmanlı Döneminde en fazla inşa edilen cami Prizren şehridir. Bugün mevcut olan camilerin çoğu da yine Prizren’dedir. Osmanlı İmparatorluğun zamanında (1299–1912) Prizren’de 28 Cami inşa edilmiştir. Bazı kaynaklara göre bu rakam 37’ye çıkmaktadır. Ayverdi ise; Prizren’de 35 Cami 1 mescidin inşa edildiğini bildirmektedir¹¹. Bu camilerden 9’u yıkılmakla birlikte 19’u mevcuttur. Şehirde, savaştan sonra restore edilen bir de “namazgâh” vardır.

Kosova’da Osmanlı Dönemi Camilerini üç gruba ayırmak mümkündür.

A. Osmanlı döneminde inşa edilen ve bugün mevcut olan Camiler,

B. Osmanlı döneminde inşa edilip yıkılan sonradan restore edilen Camiler,

C. Osmanlı döneminde inşa edilen ve bugün mevcut olmayan Camiler.

Osmanlı Döneminde Prizren’de inşa edilen ve bugün mevcut olan camiler

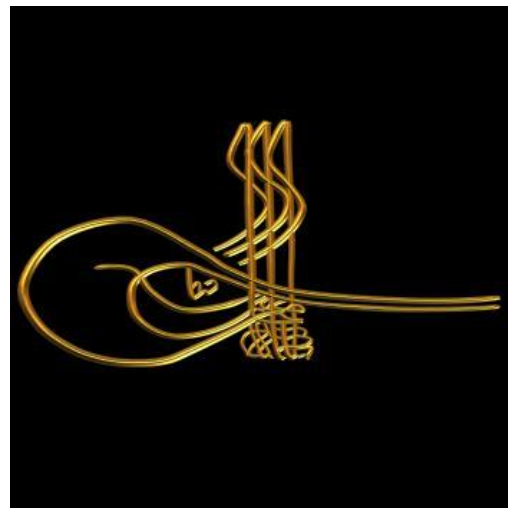
No.	Caminin Adı	Halkta Bilinen Adı	İnşa Tarihi	Büyüklüğü m ²
1	Osman Mehmed Paşa Camii	Bayraklı	981/1573-74	190
2	Sinan Paşa Camii	Sinan Paşa	1024/1615	3130
3	Ermin Paşa Camii	Ermin Paşa	1247/1831-32	1400
4	Suzi Camii	Suzi	918/1512-13	1140
5	Kukli Mehmet Bey Camii	Seseghane	941/1534-35	440
6	İlyas Kula Camii	İlyas Kula	950/1543	1041
7	Müderis Ali Efendi Camii	Ali Hoca	989/1581	377
8	Mahmut Paşa Camii	Marap	1051/1641	544
9	Terzi Nemi Camii	Terzi Mahalle	1134/1721	1632
10	Teçmenin İskender Bey Camii	Dugosani	XVIII. Yüzyıl	534
11	Hacı Ramazan Camii	Kör Ağa	XVIII. Yüzyıl	679
12	Ahmet Bey Camii	Tabakhane	XVIII. Yüzyıl	331
13	Hacı Kazım Mahalleli Camii	Toska	944/1538	421
14	Katip Sinan Camii	Velipah	1000/1591	526
15	Mevlana Cafer Efendi Camii	Yeni Mahalle	945/1538	302
16	Seydi Bey Camii	Seydi Bey	XVII. Yüzyıl ortası	540
17	Mahmut Paşa Camii	Hoca Mahalle	1249/1833	190
18	Seydi Bey-Kutub Camii	Kutub	XVIII. Yüzyıl	1140
19	Çuhacı Mahmut Camii	Markalaç	XVII. yüzyıl önce	609

Osmanlı döneminde Prizren’de inşa edilip yıkılan ve sonradan restore edilen camiler

No.	Caminin Adı	Halkta Bilinen Adı	İnşa Tarihi	Büyüklüğü m ²
20	Namazgâh-Kirik Camii	Kirik Camii	980/1455	240

Osmanlı döneminde Prizren’de inşa edilen ve bugün mevcut olmayan camiler.

No.	Caminin Adı	Halkta Bilinen Adı	İnşa Tarihi	Büyüklüğü m ²
21	Karim Paşa Camii	Yeni Baltınar	966/1538-39	-
22	Murad Paşa Camii	Pazar Camii	970/1562-63	-
23	Ruralim Beyazade Camii	Beyazad Camii	1101/1689	-
24	Yakup Bey-Evren-araade Camii	Anasta	933/1526	392
25	Mahmut Paşa Camii	Kale Camii	980/1455	-
26	Fatih Sultan Mehmet Han Camii	Cuma-Ahik	860/1455	-
27	Mahmut Paşa Camii	Bahçiköşe Camii	XIX. Yüzyıl	-
28	Mir-Kaber Bey Camii	Trojan Camii	XVIII. Yüzyıl	-

¹⁰ Virmişa, Raif, *a.g.e.* s. 17–18.

¹¹ Ayverdi, *a.g.e.* s. 179–192.

20.yüzyıl başında bir Osmanlı köprüsü

www.muslumanarnavutluk.com

"Müslüman Arnavutluk'un Haftalık Bülteni Muştı" hiçbir ticari gaye gütmeyen ve sadece elektronik ortamda yayımlanır. Yayımlanan yazıların müellifleri tarafından saklı tutulan hakları dikkate alınmak kaydıyla yazı ve sair materyal iktibas edilebilir.